

Kuba Gąsiorowski
Katedra Historii Doktryn Politycznych i Prawnych

Streszczenie rozprawy doktorskiej p.t. „Projekt Ameryka” idea Stanów Zjednoczonych w myśli ustrojowo-politycznej od czasów Ojców Założycieli do Ery Rekonstrukcji – przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Michała Jaskólskiego.

Rozprawa stanowi próbę wypełnienia istotnej luki w polskim stanie wiedzy na temat historii amerykańskiej myśli politycznej i ustrojowej, a także zaktualizowania dorobku naukowego w tym zakresie. Praca oparta jest głównie na materiale źródłowym i współczesnych opracowaniach z literatury amerykańskiej. Przedkładana rozprawa ma za zadanie przedstawić rozwój światopoglądu amerykańskiego – poglądów Amerykanów na prawo i państwo w ujęciu historycznym – w okresie formacyjnym dla państwowości Stanów Zjednoczonych, tj. od czasów Ojców Założycieli do Ery Rekonstrukcji. Niniejsza rozprawa nie tyle referuje kolejne doktryny, co raczej przedstawia ich ewolucję, przechodzenie z jednej formacji ideologicznej w drugą w społeczeństwie amerykańskim. Jej celem jest – z jednej strony – ułatwienie zrozumienia historii amerykańskiej, co jest niezbędne w jakimkolwiek dialogu ze współczesnymi Stanami Zjednoczonymi – z drugiej strony – wyciągnięcie nauk z dziejów tak naprawdę najstarszego funkcjonującego państwa demokratycznego, w po-oświeceniowym znaczeniu tego terminu.

W pierwszym rozdziale autor omawia przyczyny Rewolucji Amerykańskiej, wskazując, że – wbrew rozpowszechnionemu w polskiej nauce pogładowi – u jej podłoża nie leżały przyczyny ekonomiczne (np. ucisk fiskalny kolonii amerykańskich ze strony brytyjskiej metropolii), a spór ideologiczny. Z jednej strony była to stanowiąca fundament angielskiego systemu politycznego doktryna suwerenności parlamentu, a z drugiej – kolonialna doktryna suwerenności ludu, praktykowana w Ameryce. To właśnie brak „kompatybilności systemowej” spowodował, że trzynaście kolonii amerykańskich nie mogło pozostać częścią Imperium Brytyjskiego.

W dalszej kolejności przedstawiony zostaje przebieg debaty o kształt i ratyfikację konstytucji Stanów Zjednoczonych. Autor wyjaśnia jak dalece nowatorskie było dzieło Ojców Założycieli polegające na przeniesieniu mechanizmów tzw. „ustroju mieszanego” z systemu państwa stanowego (gdzie egzekutywa oznacza monarchę, izba wyższa zgromadzenie arystokracji, a izba niższa zgromadzenie średniej szlachty) do praktyki państwa demokratycznego, bezstanowego. Krytycznej analizie poddane zostaje stanowisko, zgodnie z którym konstytucja USA miała stanowić dokumenty stworzony dla elit politycznych i gospodarczych, wymierzony w klasę średnią i niższą. Przedstawione zostaje również w kontekście historycznym właściwa geneza elementów ustrojowych (check'n'balances) zawartych w konstytucji USA, ze wskazaniem, iż ich obecny kształt odbiega od pierwotnie przypisywanego im znaczenia, a co więcej w świetle przebiegu debaty konstytucyjnej można zdiagnozować źródło ich ograniczonej skuteczności we współczesnym świecie.

Następnie omówiony zostaje spór o charakter Stanów Zjednoczonych między stronnictwami Thomasa Jeffersona i Alexandra Hamiltona. Praca nie ogranicza się do zreferowania poglądów obu stronnictw, ale stara się też wyjaśnić *dłaczego* ich członkowie mówili to co mówili i myśleli tak, jak myśleli. Wyjaśnione zostaje, iż partia Alexandra Hamiltona nie reprezentowała interesów bogatych kupców, a partia Thomasa Jeffersona – amerykańskich mas społecznych. Autor argumentuje ponownie, że dla obu stronnictw kwestie ekonomiczne miały drugorzędne znaczenie, a istotna były sprawy związane z punktem ciężkości władzy politycznej, jej zasięgiem oraz celami, które powinna realizować.

Kolejny rozdział dotyczy tzw. „Ery Dobrych Uczuć”, gdzie omówiona zostaje Doktryna Monroe i Kompromis Missouri oraz Amerykański System stworzony przez Johna Quincy’ego Adams’a oraz Henry’ego Clay’a – czyli te wszystkie trzy elementy, które aż do Wojny Secesyjnej będą definiować pole debaty politycznej w Stanach Zjednoczonych.

Następnie przedstawiona zostaje myśl polityczna i ustrojowa „Ery Jacksona”. Wyjaśnione zostają związki doktryn wypracowanych przez partię prezydenta Andrew Jacksona z myślą jeffersońską oraz właściwe znaczenie „Demokracji Jacksońskiej”, jako kolejnej emanacji doktryny suwerenności ludu. Ponadto, „Demokracja Jacksońska” dotyka relacji kapitału oraz pracy – czyli tych kwestii, które od połowy XIX wieku stają się elementami dominującymi w społeczeństwach doby Drugiej Rewolucji Przemysłowej.

W dalszym rzędzie autor omawia ideologie polityczne Północy i Południa w przededniu Wojny Secesyjnej, jak również zmiany w filozofii politycznej w okresie tego konfliktu i następującej po nim „Ery Rekonstrukcji”. Zdaniem autora – ponownie – do wybuchu wojny domowej nie doprowadziły różnice ekonomiczne, ale odrębne niekompatybilne ze sobą formacje światopoglądowe w obu częściach kraju. Co więcej Wojna Secesyjna wpisuje się w nurt nacjonalizmu i stanowi – w ocenie autora rozprawy – amerykański odpowiednik procesu Zjednoczenia Włoch, czy Zjednoczenia Niemiec.

W konkluzji autor przedstawia porównanie Republiki Rzymskiej i Republiki Amerykańskiej oraz przedstawia elementy kluczowe, które w okresie od 1764 – 1877 r. składały się na Ideę Stanów Zjednoczonych Ameryki. Zdaniem autora, podzielić należy diagnozę Alexisa de Tocqueville’a, iż dominującym w tym okresie prądem był rozwój doktryny suwerenności ludu, dalej: idea równości i możliwości rozwoju ekonomicznego dla każdego, a wreszcie ekspansjozność. Autor wskazuje także, że pomimo powyższego „zrębu” składającego się na Ideę Amerykańską, podlega ona nieustannym dostosowaniom zgodnie z dominującymi prądami intelektualnymi epoki i nie ma charakteru statycznego.

08.06.2016

Kuba Gęsiński